

TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE SON GELİŞMELER, AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞLEMESİ VE TÜRKİYE İLE OLAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ*

Doç. Dr. Ercüment TEZCAN**

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri

Giriş

Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerindeki son gelişmeler daha ziyade Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirilmesi için gösterilen çabalar biçiminde somutlaşmaktadır. Bunun için özellikle mevzuatta değişiklik üstüne değişiklik yapılmaktadır. Bir çok defa bu değişiklikler de yeterli olmamakta, bu değişikliklerin hayata geçirilmesi de gerekmektedir. 2004 yılı İlerleme Raporunun kaleme alınmaya başlandığı bu günlerde Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerine hukuksal boyut adeta damgasını vurmaktadır. Bu nokta ilişkilere pozitif olarak yansımaktadır.

Diğer yandan 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla 10 yeni üyenin Birliğe katılmasıyla Avrupa Birliği tarihinin en büyük genişlemesini gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Şu ana kadar genişleme konusunda çok ciddi aksaklıklar çıktığı yönünde geniş çaplı bir olay yaşanmamıştır. Bununla birlikte Birliğe yeni giren üyelerin önceki üyelere nazaran ekonomik yönden daha zayıf olmaları yeni üyelerin takviye edilmesini gerektirmektedir. Dahası 2007'de Birliğe gireceklerine kesin gözüyle bakılan Bulgaristan ve Romanya'nın Birlik bütçesine ek bir takım yükler getirecekleri açıktır. Bu nokta Türkiye gibi Avrupa Birliğinin kapısında bekleyen büyük bir ülke için istesek de istemesek de ekonomik bir handikap olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerindeki pozitif gelişmenin tersine Avrupa Birliğinin genişlemesi –her ne kadar şu an için açık biçimde dile getirilmese de– daha ziyade Türkiye'yi olumsuz etkileyecektir.

* Türk Demokrasi Vakfıyla Gaziantep Genç İş Adamları Derneği (GAGİAD) tarafından ortaklaşa düzenlenen 27 Mayıs 2004 tarihli Konferansta sunulan tebliğin genişletilmiş ve güncellenmiş versiyonudur. Son güncelleme: 18.06.2004.

** Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Bu çalışmada bu paradoks üzerinde durulacaktır. Daha açık bir ifadeyle konunun hukuksal ve ekonomik boyutları detaylı bir biçimde ele alınacaktır. Ancak konunun özüne girmeden, ilişkilerdeki kronolojik boyuta bir göz atmak yerinde olacaktır.

Kronolojik Boyut (İlişkilerdeki Son Gelişmeler)¹

Bilindiği gibi Türkiye ile Avrupa Birliği² ilişkileri³ 12 Eylül 1963 tarihli Ankara anlaşmasıyla başlamıştır⁴. Bu anlaşma temel alınarak yapılan 23 Kasım 1970 tarihli Katma Protokol⁵ ve Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında gümrük birliğini kuran 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı⁶ önemli dönüm noktalarıdır. Bu arada Türkiye'nin AET'ye üye olmak için 14 Nisan 1987 tarihinde başvurduğunu, Komisyonun bu başvuru üzerine Aralık 1989'da belirttiği görüşünde Türkiye'yle üyelik müzakerelerine başlanmasını tavsiye etmediğini belirtmek gerekir.

¹ Bu konuda detaylı bir kronoloji için bkz, CAN BAYDAROL, "Türkiye-AB ilişkileri kronolojisi", Panorama, Sayı 2, Mart 2004, ss. 1-3 (<http://www.panoramadergisi.com>)

² O zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu.

³ Avrupa Birliği Türkiye ilişkileri üzerine bkz, M. ALİ BİRAND, *Türkiye'nin Avrupa Macerası, 1959-1999*, İstanbul, Doğan Kitap, 2000; S. RIDVAN KARLUK, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul, Beta yay., 2002; ÇAĞRI ERHAN VE TUĞRUL ARAT, "AT'yle ilişkiler", in *Türk Dış Politikası*, BASKIN ORAN (ed.), İletişim, İstanbul, C. 1, ss. 83-101; SANEM BAYKAL VE TUĞRUL ARAT, "AB'yle ilişkiler", in *Türk Dış Politikası*, BASKIN ORAN (ed.), İletişim, İstanbul, C. 2, ss. 326-365; MEHMET ÖZCAN, "1990 sonrası AB-Türkiye İlişkileri", in *21. Yüzyılın eşliğinde Türk dış politikası*, İDRİS BAL (ed.), Alfa yay., İstanbul, 2001, ss. 131-153; MEHMET UĞUR, *Avrupa Birliği ve Türkiye, Bir dayanak / inandırıcılık ikilemi*, İstanbul, Everest yay., İstanbul, 2000; PARLEMENT EUROPEEN, *La Turquie et l'élargissement de l'Union européenne*, Fiche Thématique, numéro 7, www.europarl.eu.int/enlargement/briefings/7a1_fr.htm (erişim tarihi 10 Aralık 2003).

⁴ Ankara anlaşması 1.12.1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bkz, *Resmi Gazete (RG)*, 17.11.1964, sayı 11858. Bu anlaşma Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde de yayınlanmıştır. Bkz, *ATRG*, sayı 217, 29.12.1964, 3687. Not: Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi (Journal Officiel des Communautés Européennes) yasama serisi için 'ATRG L', tebliğler serisi için 'ATRG C' kısaltmaları çalışmada yer alacaktır.

⁵ Katma protokolün imza tarihi 23.11.1970 yürürlük tarihi ise 1.1.1973'tür. Bkz, *RG*, 29.8.1972, sayı 14406. Bu Protokol AET adına Bakanlar Konseyinin 2760/72 sayı ve 19.12.1972 tarihli yönetmeliğiyle yapılmıştır. Bkz, *ATRG L* 293, 29.12.1972, s.4.

⁶ 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararı, Bkz, *ATRG*, L 35, 13.02.1996. Burada bazı yerlerde yazıldığı gibi bu kararın bir anlaşma olmadığını, ancak Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyinin bir kararı olduğunu ve Ankara Anlaşması üzerine oturduğunu belirtmek gerekir. Bu yönde bkz, ÜNAL TEKİNALP, "Gümrük Birliğinin Türk Hukuku üzerinde etkileri", *İstanbul Üniv. Hukuk Fakültesi Mecmuası, (İÜHFİM)* cilt LV, sayı 1-2, 1995-1996, s. 28-54. Ayrıca bkz, SEVİN TOLUNER, "6 Mart 1995 tarih-

Komisyon tarafından hazırlanan ve 16 Temmuz 1997'de kamuoyuna açıklanan Gündem 2000 adlı belgede⁷, Türkiye ile AT arasındaki gümrük birliğinin iyi işlediği belirtilmekte, ancak mali işbirliği ve siyasi diyalog alanında bir takım sorunların yaşandığı ifade edilmektedir. Komisyon bu çerçevede insan hakları alanındaki durumun iyileştirilmesi için mali yardım önermiştir.

Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesinde Türkiye'nin Avrupa Birliğine girmeye ehil olduğu belirtilmiş, ancak 12 aday ülke arasında Türkiye'ye yer verilmemiştir. Bu karar Türkiye'nin büyük tepkisine yol açmış, Avrupa Birliği de deyim yerindeyse hatasını anlamış ve Komisyon Türkiye'yi üyeliğe hazırlamak için 4 Mart 1998 tarihinde bir strateji belgesi hazırlamıştır. Bu belge gümrük birliğinin derinleştirilmesi; tarım ve hizmet gibi sektörlerle genişletilmesi ve son olarak da bazı alanlarda Türkiye ile Birlik arasında yakın işbirliği üzerine oturmaktadır⁸.

Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye aday ülke statüsünün verilmesi Avrupa Birliği Türkiye ilişkilerinin seyrini değiştirmiştir. Bu vesileyle Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmesi şartıyla diğer aday ülkelerle eşit muameleye tabi tutulacağı ifade edilmiştir. Bu noktada Türkiye'nin diğer tüm aday ülkeler gibi katılım öncesi stratejiden yararlandırılması benimsenmiştir⁹.

2000 yılında hazırlanan ve 26 Şubat 2001'de imzalanan Nice antlaşmasında genişleme perpektifinde kurumsal konularla ilgili olarak Türkiye'ye yer verilmemiştir. Bunun nedeni Türkiye'yle tam üyelik müzakerelerine başlanmamış olmasıdır. Fransa Dışişleri Bakanı Hubert Vedrine AB Dönem Başkanı sıfatıyla 10 Aralık 2000 tarihinde bir basın toplantısı düzenleyerek konuyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Türkiye'nin konumu diğer aday ülkelerden farklı. Çünkü diğer aday ülkelerle üyelik müzakereleri başlamış bulunuyor. Türkiye farklı, özel ve ayrı bir duruma sahip. Helsinki'de Türkiye'ye adaylık statüsü tanındı ama Türkiye'yle üyelik müzakereleri henüz başlamadı"¹⁰.

li Ortaklık Konseyi Kararı: Milletlerarası hukuk açısından bir değerlendirme", İÜHFM, cilt LV, sayı 1-2, 1995-1996, s. 3-26.

⁷ Bu belgenin Fransızca metni için bkz, COMMISSION EUROPEENNE, *Renforcer l'Union et préparer l'élargissement*, (www.europa.eu.int/comm/aganda2000/index_fr.htm) (erişim tarihi 10 Aralık 2003).

⁸ Cf, COMMISSION EUROPEENNE, *Elargissement :introduction*, (www.europa.eu.int/scadplus/leg/fr/lvb/e40001.htm) (erişim tarihi 10 Aralık 2003), s. 1.

⁹ COMMISSION EUROPEENNE (dn 9), s. 1.

¹⁰ "Nice Zirvesi", (www.belgenet.com/arsiv/ab/nicezirve.html) (erişim tarihi 1 Haziran 2004)

8 Mart 2001'de Türkiye'nin Avrupa Birliği tam üyeliğine giderken kullanacağı Yol Haritası¹¹ Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Bu belgeye bir cevap mahiyetinde değerlendirilen ve Türkiye'nin tam üyelik yolunda yerine getireceği yükümlülükleri içeren Ulusal Program 19 Mart 2001'de Bakanlar Kurulu'nda kabul edilmiştir¹².

12-13 Aralık 2002 tarihli Kopenhag Zirvesinde Türkiye'yle tam üyelik müzakerelerine başlanıp başlanmayacağına ilişkin kararın 2004'te verileceği belirtilmiştir. Buna göre, 2004 Ekim ayında Komisyon tarafından hazırlanacak rapor temel alınarak, Aralık 2004 tarihinde Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından Türkiye'yle tam üyelik müzakerelerine başlanıp başlanmayacağına karar verilecektir.

26 Mart 2003 tarihinde Katılım Ortaklığı Belgesi güncelleştirilmiştir¹³. Bunun karşılığı olarak Ulusal Programın güncellenmiş versiyonu olan Ulusal Program II, 24 Temmuz 2003 tarihinde Bakanlar Kurulu'nda kabul edilmiştir¹⁴.

Aşağıda da ele alınacağı gibi Ekim 2001-Haziran 2004 arası dönemde Türkiye 2 Anayasa değişikliği paketinin yanısıra çeşitli yasalarda değişiklikler içeren 7 uyum paketi kabul etmiştir.

19-20 Haziran 2003 Selanik Zirvesinde Türkiye'nin kararlı tutumu ve Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmek için gösterdiği çabalar takdirle karşılanmıştır. Sonuç bildirgesinde Türkiye'yle ilgili paragrafta 2004 Aralık ayında Türkiye ile ilgili olarak alınacak karar tekrar belirtilmiştir. Son olarak KOB'un, özellikle AB Konseyi'nin Aralık 2004'te alacağı karar dikkate alındığında AB-Türkiye ilişkilerinin temel direği olduğu vurgulanmıştır.

Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri 12-13 Aralık 2003 tarihli Brüksel Zirvesinde de gündeme gelmiştir. Zirvenin sonuç bildirgesinde Türkiye'nin AB'ye uyum çerçevesinde göstermiş olduğu çabalardan sözedilmiştir. Bununla birlikte yargı bağımsızlığı, örgütlenme, din ve ifade özgürlüğü, sivil otoritenin

11 2001/235/CE sayılı Bakanlar Konseyi kararıyla kabul edilen bu belge, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri jargonunda Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) olarak da adlandırılmaktadır. *ATRG*, L 85, 24.03.2001, s. 13.

12 "Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye ulusal programı" (Ulusal program), 19.3.2001 tarih ve 2129/2001 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilmiş olup Resmi Gazete'nin 24.3.2001 tarihli mükerrer 24352 sayısında yayınlanmıştır.

13 Bkz, 19 Mayıs 2003 tarih ve 2003/398/CE sayılı Konsey kararı, *ATRG*, L 145, 12.6.2003, s. 40.

14 Bkz, 2003/5930 sayılı Bakanlar Kurulu kararı, *RG*, 24.7.2003, 25178 mükerrer sayı.

güçlendirilmesi, kültürel haklar gibi konularda bir takım eksikliklerin bulunduğu vurgulanmıştır. Gene makro ekonomik dengesizlikler ve yapısal eksikliklerin de tamamlanması gerektiği üzerinde durulmuştur.

1 Ocak 2004-30 Haziran 2004 arası AB dönem başkanlığını yürüten İrlanda da Türkiye'ye Aralık 2004'te müzakere tarihi verilmesi için destek vereceğini ifade etmiştir.

Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinde büyük sorun oluşturan Kıbrıs konusunda Türkiye'nin çabalarıyla bir çözüm umudu belirmiştir. Ancak bilindiği gibi 24 Nisan 2004 tarihinde yapılan referandumda rum kesimi % 76'lık bir oranla Annan Planı'nı reddetmiştir¹⁵. Bunun sonucu olarak şu aşamada müzakere tarihi alınması için Kıbrıs konusu gündemde değildir. Bununla birlikte Türkiye'nin Birliğe girişi çerçevesinde hazırlanacak katılım anlaşmasında bu konu şu ya da bu biçimde gündeme gelecektir.

Son olarak 18 Mayıs 2004 tarihli AT-Türkiye Ortaklık Konseyi toplantısından sözetmek gerekir. Bu toplantı Türkiye'ye adaylık statüsünün tanındığı Helsinki Zirvesi'nden bu yana 5., toplamda ise 43. toplantıdır¹⁶. Bu toplantıda katılım öncesi stratejinin uygulanmasındaki ilerleme gözden geçirilmiş ve Ortaklık anlaşması ile Gümrük Birliği'ne ilişkin öncelikler tartışılmıştır. Basın-yayın organlarına "ara karne" olarak yansıyan bu toplantının sonucunda 7 Mayıs 2004'te kabul edilen Anayasa paketinden övgüyle sözedilmekte ve KKTC'nin izolasyonunun biteceği belirtilmektedir. Bununla birlikte işkence yapan kamu görevlilerine ceza, din özgürlüğü, anadilde yayın ve kabul edilen yasal düzenlemelerin uygulanması gibi konularda eksikliklere işaret edilmektedir. Son olarak toplantı sonucunda yargı bağımsızlığının sağlanmasının ve bankacılık reformunun şart olduğunu vurgulamaktadır.

Hukuksal Boyut

Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri hukuksal boyutta oldukça anlamlı gelişmeleri içermektedir. Bu çerçevedeki son gelişme 7 Mayıs 2004 tarihinde kabul edilen ve Resmi Gazete'de yayınlanarak 22 Mayıs 2004'te yürürlüğe giren

¹⁵ Referandum sonuçlarının yabancı basındaki yansımalarıyla ilgili olarak bkz, T.C. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, "Dış Basında Türkiye-AB İlişkileri-26.04.2004", (www.byegm.gov.tr) (erişim tarihi 25.05.2004). Bu konuda ayrıca bkz, Mesut Caşın ve Şule Kılıçarslan, "Avrupa'nın tarihsel genişlemesi sonrası Türkiye ve KKTC'nin yeni yol haritası", Haberaliz, 11 Mayıs 2004, (http://www.haberaliz.com) (erişim tarihi 26.05.2004).

¹⁶ Bu toplantı hakkında geniş bilgi için bkz, İktisadi Kalkınma Vakfı, "AT-Türkiye Ortaklık Konseyi 43. Toplantısı (18 Mayıs 2004, Brüksel), Avrupa Birliği'nin tutumu", (http://www.ikv.org.tr/turkiye-ab/guncel/43) (erişim tarihi 26.05.2004).

Anayasa Paketidir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi bu Anayasa Paketi Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmek için yapılan ilk yasal değişiklik değildir. Türkiye Ekim 2001'den bugüne 1 Anayasa Paketi'nin yanısıra 7 uyum paketi kabul etmiştir. Konunun önemine binaen Ekim 2001'den bu yana kabul edilen bu yasal düzenlemeler hakkında çok kısa bilgi verilecek, ardından Mayıs 2004 tarihli Anayasa Paketi irdelenecektir.

Kopenhag Siyasi Kriterlerinin yerine getirilmesi için işe Anayasa değişikliğiyle başlanmış ve 3 Ekim 2001 tarihinde kapsamlı bir Anayasa değişikliği yapılmıştır. 17 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe giren bu yasayla Anayasa'nın 34 maddesinde değişiklik yapılmış olup bu değişikliklerin 27'si insan haklarıyla ilgilidir¹⁷. 4709 sayılı yasayla gerçekleştirilen bu değişiklikle aşağıdaki alanlarda anayasal güvenceler güçlendirilmiştir:

- düşünce ve ifade özgürlüğü,
- işkencenin önlenmesi,
- demokratik ve sivil otoritenin güçlendirilmesi,
- dernek kurma ve toplanma özgürlüğü,
- adil yargılanma hakkı, konut dokunulmazlığı,
- haberleşme özgürlüğü,
- kadın-erkek eşitliği.

Ayrıca gözaltı süresi ve ölüm cezası verilebilecek haller yeniden düzenlenmiştir.

Bu Anayasa değişikliğinin ardından Türkiye 2002 yılından bu yana 7 uyum paketini kabul etmiştir. Bu paketler yasalarda konuyla ilgili kısıtlayıcı hükümlerin kaldırılması ya da değiştirilmesi biçiminde somutlaşmaktadır¹⁸. Bu değişiklikler yasayla yapılmakta, TBMM tarafından kabul ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanıp Resmi Gazete'de yayımlandıktan sonra yürürlüğe girmektedir. Uyum paketleri kronolojik olarak şöyledir:

¹⁷ Bkz, RG, 17.10.2001, 24556 mükerrer sayı.

¹⁸ Aslında bu noktada başka bağlamda gündeme gelen La Pergola paketleriyle bir bağlantı kurulabilir. Bilindiği gibi yasama sisteminin oldukça ağır işlemesi nedeniyle İtalya, 1980'li yıllarda Topluluk yönergelerinin iç hukuka transferinde gecikmeler yaşamış, bunun sonucu olarak da sık sık kendisini Komisyonun açtığı ihlal davaları sonucu Adalet Divanı önünde bulmuştur. Buna çözüm olarak dönemin Adalet Bakanı Antonio La Pergola, iç hukuka transferi yapılmayan Topluluk yönergelerinin bir pakette toplanarak bu transferin gerçekleştirilmesini sağlamış ve bu sayede İtalya bu krizi atlattır. Bu konuda bkz, ANTONIO TIZZANO, "La nouvelle loi italienne pour l'exécution des obligations communautaires", Revue du marché Commun, 1990, s. 532. Türkiye örneğinde ise uyum paketi sistemi daha farklı bir mantıktan yola çıkmaktadır. Şöyle ki: Kopenhag siyasi kriterlerinin tamamının yerine getirilmesi için gerekli yasal değişikliklerin tamamının bir çırpıda gerçekleştirilmesi hem teknik ola-

1- 6 Şubat 2002 tarihli 1. Uyum Paketi¹⁹. 4744 sayılı yasayla gerçekleştirilen bu paketle Türk Ceza Kanunu'nun 159. ve 312. Maddeleri, Terörle Mücadele Kanunu'nun 8. Maddesi, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 16. Maddesi ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 107. ve 128. Maddeleri Anayasa hükümleriyle uyumlu hale getirilmiştir.

2- 26 Mart 2002 tarihli 2. Uyum Paketi²⁰. 4748 sayılı yasayla gerçekleştirilen bu paketle, İl İdaresi Kanunu, Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da bir takım değişiklikler yapılmıştır.

3- 3 Ağustos 2002 tarihli 3. Uyum Paketi²¹. 4771 sayılı yasayla gerçekleştirilen bu paketle, savaş ve yakın savaş tehdidi halleri dışında idam cezası kaldırılmıştır. Bunun yanısıra ana dilde yayın ve eğitim hakkı tanınmış, Vakıflar Kanununda yapılan değişiklikle azınlıklara ait cemaat vakıflarına taşınmaz edinebilme hakkı tanınmıştır. Bu paketle ayrıca, Türk Ceza Kanununda, Dernekler Kanununda, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Kanununda, Basın Kanununda, Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanununda, Serbest Bölgeler Kanununda ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede değişiklikler yapılmıştır.

4- 2 Ocak 2003 tarihli 4. Uyum Paketi²². 4778 sayılı yasayla gerçekleştirilen bu paketle, Türk Ceza Kanununda, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda, Vakıflar Kanununda, Basın Kanununda, Siyasi Partiler Kanununda, Milletvekili Seçimi Kanununda, Dernekler Kanununda, Dilekçe Hakkının Kulla-

---

rak hem de siyasi olarak mümkün değildir. Bunun sonucu olarak tedrici bir yöntem izlenmiştir. Çeşitli yasalarda Kopenhag siyasi kriterleriyle çelişen hükümler bir pakete toplanmış, TBMM'de kabul edilen bir yasayla bu hükümlerin tamamının değiştirilmesi sağlanmıştır. Ancak ideal olan tüm hukuk sisteminin Topluluk müktesebatına (*acquis communautaire*) uyumlu hale getirilmesidir. İşte uyum paketleri bu uzun süreçte birer aşama olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaten bu nokta Ulusal Program II'nin Siyasi Kriterler bölümünde şu biçimde belirtilmiştir: "Temel yasaların tümüyle değişmesi uzun bir süren bir yasama faaliyeti olup, bu süreç, katılım müzakereleri sırasında da devam edecektir. Hükümet, çeşitli yasalarda katılım müzakerelerinin başlaması için önşart niteliğindeki siyasi kriterlere uyum konusunda gerekli düzenlemeleri süratli bir şekilde "uyum yasa paketleri" marifetiyle gerçekleştirmeyi tercih etmiştir. Ancak, bununla beraber temel yasaların daha uzun vadede bir bütünlük içinde yenilenmesi hedeftir".

19 Bkz, *RG*, 19.2.2002, sayı 24676.

20 Bkz, *RG*, 9.4.2002, sayı 24712.

21 Bkz, *RG*, 9.8.2002, sayı 24841.

22 Bkz, *RG*, 11.1.2003, sayı 24990.

nılmasına Dair Kanunda, Adli Sicil Kanununda bir takım değişiklikler yapılmıştır.

5- 23 Ocak 2003 tarihli 5. Uyum Paketi²³. 4793 sayılı yasayla gerçekleştirilen bu paket, yargılamanın yenilenmesi ve derneklerle ilgili olup Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerine uyumunu ilerletmektedir.

6- 15 Temmuz 2003 tarihli 6. Uyum Paketi²⁴. 4928 sayılı yasayla gerçekleştirilen bu paketle, Türk Ceza Kanununda, Vakıflar Kanununda, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkında Kanunda, Nüfus Kanununda, İdari Yargılama Usulü Kanununda, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda, İmar Kanununda, Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanununda, Adli Sicil Kanununda, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunda ve Terörle Mücadele Kanununda bir takım değişiklikler yapılmıştır.

7- 30 Temmuz 2003 tarihli 7. Uyum Paketi²⁵. 4963 sayılı yasayla gerçekleştirilen bu paketle, Türk Ceza Kanununda, Dernekler Kanununda, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda, Sayıştay Kanununda, Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanununda, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda, Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanunda, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararnamede, Terörle Mücadele Kanununda, Türk Medeni Kanununda ve Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Kanununda bir takım değişiklikler yapılmıştır.

Bu uyum paketlerinin ardından hukuksal boyuttaki en önemli gelişme yukarıda da belirtildiği gibi 7 Mayıs 2004 tarihinde TBMM'de kabul edilip Cumhurbaşkanı tarafından onaylandıktan sonra 22 Mayıs 2004 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Anayasa değişikliği paketidir. Bu paketle 1982 Anayasası 9. kez değiştirilmiş olmaktadır. Bu paket Anayasanın dokuz maddesinde değişiklik öngörmekte bir maddesini de yürürlükten kaldırmaktadır. Anayasa değişiklik teklifinin tümü üzerinde yapılan son oylamaya 471 milletvekili katılmıştır. Oylamada 457 milletvekili kabul oyu kullanırken, 8 milletvekili ret, 1 milletvekili de çekimser oy kullanmıştır.

Anayasa'da yapılan bu değişiklikler oldukça farklı konuları kapsamakta olup bu konuları 2 alt başlık altında toplamak mümkündür:

²³ Bkz, RG, 4.2.2003, sayı 25014.

²⁴ Bkz, RG, 19.7.2003, sayı 25173.

²⁵ Bkz, RG, 7.8.2003, sayı 25192.

-temel hak ve özgürlüklerle ilgili değişiklikler. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin değişikliklerin başında uluslararası antlaşmaları uygun bulmayı düzenleyen 90. maddede yapılan değişiklik gelmektedir. Yapılan değişiklikle “usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınacaktır” hükmü getirilmiştir. Böylece temel ve özgürlükler alanında uluslararası normların iç hukuka önceliği (primauté) Anayasada açık biçimde yer almıştır. Öncelik ilkesinin Topluluk hukukundaki önemi göz önünde bulundurulacak olursa, yalnızca temel hak ve özgürlüklerle sınırlı olsa bile bu ilkenin Anayasada yer alması oldukça ilginçtir. Zira her ne kadar bu ilke kapsam olarak (yalnızca temel ve özgürlüklere ilişkin olan uluslararası antlaşmalar) dar bir alanda Anayasada yer alsada da bu ilkenin sadece Topluluk hukuku kurallarına değil tüm uluslararası antlaşmalara tanınmış olması²⁶ oldukça ilginç gelişmelere yol açacak niteliktedir.

Temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir başka önemli değişiklik ölüm cezasının Anayasadan çıkarılmasıdır. Yukarıda da değinildiği gibi 3 Ağustos 2002 tarihli 3. uyum paketiyle savaş ve yakın savaş tehdidi halleri dışında idam cezası kaldırılmıştır. Dolayısıyla Türkiye yukarıdaki 2 konuda çekincesini koyarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin idam cezasının kaldırılmasıyla ilgili 6. Protokolünü Haziran 2003'te onaylamıştır. 6. uyum paketi de yukarıda anılan durumlar hariç olmak üzere idam cezasının müebbet hapse çevrilmesini düzenleyerek yürürlükteki mevzuatın bu çerçevede uyumunu gerçekleştirmiştir²⁷. Bu değişikliğin ardından Türkiye 9 Ocak 2004'te Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 13. Protokolünü imzalayarak idam cezasını savaş ve yakın savaş durumlarında da kaldırmıştır. Ancak 13. Protokol henüz TBMM'de onaylanmamıştır. Bununla birlikte aslında Anayasa'da yapılan bu değişiklik, yürürlükten kaldırılan ölüm cezasıyla ilgili hükümlerin bir nevi Anayasa'dan temizlenmesi anlamını taşımaktadır. Bu temizliğin 13. Protokolün onayı öncesi yapılması da oldukça anlamlıdır. Bunun sonucu olarak Anayasa'nın 15., 17., 38. ve 87. maddeleri değiştirilmiştir. Ayrıca 38. maddenin son fıkrasında yapılan değişiklik Uluslararası Ceza Divanına (International Criminal Court-Cour Pénale International)²⁸ taraf olmanın gerektir-

²⁶ Bu çerçevede bazı Anayasa Komisyonu üyeleri bu uluslararası antlaşmaların en azından hangi kaynaklardan gelen antlaşmalar olduğuna ilişkin bir belirlemenin yapılmasını, zira böyle bir belirlemenin çıkabilecek farklı yorum ve uygulamaları önleme açısından son derece önemli olduğunu vurgulamaktaydılar. Ancak Anayasa Komisyonunda bu teklif kabul görmemiştir.

²⁷ Bkz, 4928 sayılı yasanın 18. maddesi.

²⁸ Türk Hukuk literatüründe Uluslararası Ceza Divanı için bazen Uluslararası Ceza Mahkemesi karşılığı da kullanılmaktadır.

diği yükümlülükler hariç olmak üzere türk vatandaşlarının suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemeyeceği taahhüt altına alınmıştır. Aslında bu değişiklik de ileriye yönelik bir değişikliktir. Zira henüz taraf olmasa da Türkiye'nin Uluslararası Ceza Divanını kuran Sözleşmeye taraf olması gündeme gelecektir. Çünkü bu nokta Avrupa Birliği müktesebatının bir parçasıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin bu yükümlülüğü yerine getirmek için sözkonusu sözleşmeye taraf olması durumunda yargılanmak üzere kendi vatandaşlarını Divana teslim etme yükümlülüğü doğacaktır. İşte 38. maddede yapılan değişiklik bunun anayasal düzeyde düzenlenmesinden başka bir şey değildir²⁹.

Bu çerçevede bir başka önemli değişiklik basın özgürlüğüyle ilgilidir. Bu noktada Anayasa'nın 30. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir: “Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz”. Bunun sonucu olarak aynı maddede yer alan “devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, cumhuriyetin temel ilkeleri ve Milli güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkum olmaları hariç” ibaresi Anayasa metninden çıkarılmıştır.

Temel haklarla ilgili son gelişme kadın-erkek eşitliğiyle ilgilidir. Bu konuda Anayasanın 10. maddesine “kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” şeklinde bir fıkra eklenmiştir. Bu değişikliğin aslında çoktan beri yapılması gerekmektedir. Zira kanun teklifinde de belirtildiği gibi Türkiye'nin taraf olduğu ilgili uluslararası sözleşmeler doğrultusunda cinsiyete göre ayırım yapılmaksızın, tüm bireylerin insan haklarından ve temel özgürlüklerden hukuken ve fiilen tam olarak yararlanmasının teminat altına alınması beklentisi doğmuştur. Dolayısıyla yapılan değişiklikle sadece kadın-erkek eşitliği Anayasada yer almakla kalmamış, dahası devlet bu çerçevede pozitif bir yükümlülük üstlenmiştir³⁰.

-kurumsal değişiklikler. Kurumsal değişikliklerin başında Sayıştay'ın Silahlı Kuvvetler üzerindeki denetimiyle ilgili değişiklik gelmektedir. Yapılan değişiklikle 160. maddede yer alan “Silahlı Kuvvetler elinde bulunan devlet mallarının TBMM adına denetlenmesi usulleri, milli savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esasına uygun olarak kanunla düzenlenir” hükmü Ana-

²⁹ Bu madde üzerindeki görüşmelerde Uluslararası Ceza Divanı yerine daha soyut olan Uluslararası ceza yargılaması yapan organlar ibaresinin Anayasa metninde yer alması önerilmiş, ancak bu öneri TBMM Anayasa Komisyonu tarafından uygun bulunmamıştır. Bkz, 30 Nisan 2004 tarihli Anayasa Komisyonu Raporu.

³⁰ Bu çerçevede yasanın 1. ve 2. tur görüşmeleri esnasında muhalefet tarafından verilen pozitif ayrımcılığa ilişkin iki önerenin reddedildiğini belirtmek gerekir.

yasadan çıkarılmıştır. Böylece Sayıştay'ın Silahlı Kuvvetlerin elindeki devlet mallarını TBMM adına denetlemesinin yolu açılmış olmaktadır.

Kurumsal alanda ikinci önemli değişiklik Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kaldırılmasıyla ilgili değişikliktir. Bu da Anayasanın 143. maddesinin tamamen yürürlükten kaldırılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Böylece kurulduğundan bu yana tartışılan ve adil yargılama ilkesini ihlal ettikleri gerekçesiyle Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde trilyonlarca lira tazminata mahkum olmasına neden olan Devlet Güvenlik Mahkemeleri bu değişiklikle tarih olmuştur. Bundan böyle Devlet Güvenlik Mahkemeleri belirli suçları yargılamakla görevli Ağır Ceza Mahkemesi statüsünde olacaktır³¹. Bununla birlikte bu mahkemelerin yukarıda bahsedilen adil yargılama ilkesini yerine getirip getirmediğini zaman ve uygulama bize gösterecektir.

Kurumsal alandaki son değişiklik Genelkurmay Başkanlığının Yükseköğretim Kurulunda temsilci bulundurmasına³² son verilmesiyle ilgilidir. Anayasanın "Yükseköğretim üst kuruluşları" başlıklı 131. maddesinde (2. fıkra) yapılan değişiklikle Yükseköğretim Kurulunun, üniversiteler ve Bakanlar Kurulu tarafından seçilen, Cumhurbaşkanı tarafından atanan ve doğrudan doğruya seçilen üyelerden oluşacağı açık biçimde Anayasada yer almıştır. Kanunun gerekçesinde de belirtildiği gibi bu değişiklik sivil-asker ilişkilerinin Avrupa Birliği standartlarına uyumlu hale getirilmesi açısından son derece önemlidir. Bu değişiklikle YÖK gibi bir sivil kurumda askeri temsilcinin yer almasına son verilmektedir.

Kurumsal alandaki tüm bu değişiklikler Avrupa Birliği müktesebatına uyum amacıyla yapılmıştır. Zira Avrupa Birliği Komisyonu 2003 yılı İlerleme Raporunda tüm bu noktaları açıkça belirtmekteydi.

Ekonomik Boyut

Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyeliğinin en çok gürültü çıkardığı boyut ekonomik boyuttur. Daha açık bir ifadeyle Avrupa Birliği yetkililerini en çok düşündüren konu Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa Birliğine olacak muhtemel maliyetidir. Bu konuda alınacak kararın siyasi bir karar olacağı ve Türkiye'nin Avrupa Birliğine girişinin ne zaman gerçekleşeceğinin kesin olarak bilinmemesi bu çerçevedeki önemli faktörlerdir. Dahası şu ana kadar yapılan değerlendirmelerin tamamı bir takım tahminlere

³¹ Devlet Güvenlik Mahkemeleriyle ilgili yasal değişikliğin Meclis Genel Kurulunda 16 Haziran 2004 tarihinde görüşüldüğünü ve kabul edildiğini belirtmek gerekir.

³² Daha doğru bir ifadeyle YÖK'ün oluşturulmasında Genelkurmay Başkanlığının aday göstermesine son verilmektedir.

dayanmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği bütçesinin şu anki yapısının değişmeyeceğinin ve bir takım fonlarda indirimlere gidilmeyeceğinin garantisini kimse verememektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa Birliği bütçesine ne kadar yük getireceğini kesin olarak saptamak mümkün değildir. Bu çerçevede daha önce yapıldığı gibi ancak bir takım tahminlerde bulunulabilir.

Bu çekinceler gözönünde bulundurularak, Türkiye'nin Avrupa Birliğine maliyeti konusu Avrupa Birliği bütçesindeki harcama kalemlerinden gidilerek bu bölümde ele alınacaktır.

Hatırlanacağı gibi Avrupa Birliği bütçesindeki temel harcama kalemlerini, **ortak tarım politikası** çerçevesindeki destekler, **uyum fonları** ya da yapısal fonlar ile araştırma, çevre ve idari harcamaları kapsayan **diğer harcamalar** olmak üzere toplam üç kalemde toplamak mümkündür. Bu bölümde Türkiye'nin muhtemel üyeliğinin bu kalemlerdeki muhtemel etkileri üzerinde durulacaktır.

Tarımsal fonlarla ilgili olarak bir takım analizler yapılmış bulunmaktadır³³. Bu analizlere göre Türkiye Avrupa Birliğine 2001 yılında girmiş olsaydı tarım fonlarından yıllık 6,5 milyar euro'luk bir pay alacaktı. Bu tutarın türk tarımının Akdeniz tipi tarım olması, yani sebze ve meyve ağırlıklı tarım yapılması ve bu tür bir tarıma Avrupa Birliği bütçesinden fazla destek sağlanmaması nedeniyle biraz abartılı olduğu pekala söylenebilir. Buna karşılık tarımda çalışan nüfusun ve işletmelerin yapısının benzer olması nedeniyle Polonya'yla bir karşılaştırma yapılabilir. Polonya'nın 2013 yılında Avrupa Birliği bütçesinden yıllık 2,9 milyar euro'luk bir destek alacağı göz önünde bulundurulursa Türkiye için bu rakamın yıllık 5 milyar euro civarında olacağını söylemek yanlış olmaz³⁴. Yukarıda da belirtildiği gibi oldukça fazla sayıda değişkenin ve belirsizliğin bulunması bu noktada net bir rakam vermeyi imkansızlaştırmaktadır. Dolayısıyla tarımsal destek konusunda ancak yıllık 3 ila 6,5 milyar arası değişen bir maliyetten söz etmek mümkündür³⁵.

Uyum fonları çerçevesindeki tablo daha da iç karartıcıdır. Zira ne kadar farklı hesaplama yöntemi benimsenirse benimsensin, Türkiye'nin Avrupa Birliğinin en fakir üyesi olacağı kesindir. Bu noktada Türkiye'deki hayat standardının, Avrupa Birliği ülkelerindeki hayat standardının ancak %25'ine denk düştüğü belirtilmektedir³⁶. Oysa Birliğe yeni giren 10 üyenin aynı çerçevedeki or-

³³ Bkz, NICOLAS-JEAN BREHON, "La Turquie dans l'Union, combien ça coûte?" (<http://www.europeplusnet.info/article218html> (erişim tarihi 06.05.2004)).

³⁴ NICOLAS-JEAN BREHON, (dn. 34), s. 1.

³⁵ NICOLAS-JEAN BREHON, (dn. 34), s. 1.

³⁶ NICOLAS-JEAN BREHON, (dn. 34), s. 2.

talaması 15 Birlik üyesi ülkenin ortalama hayat standardının %45'ine teka-bül etmektedir. Bu noktada Türkiye'nin, uyum fonlarına, yeni giren 10 ülke-den daha fazla ihtiyaç duyacağı kesindir. Bu noktada iki farklı kriterden ha-reketle ortaya çıkacak maliyet konusunda bir tahmin yapılabilir.

Birinci tahmin Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) kriteridir. Hali hazırda uyum fonları üye devletler arası bir dayanışma ifadesi olarak GSMH'nin %4'üyle sınırlandırılmış bulunmaktadır. Daha açık bir ifadeyle bir üye devlet uyum fonlarından en fazla toplam GSMH'nin %4'ü oranında yararlanabilmektedir. Türkiye açısından 2003 yılı rakamlarıyla toplam GSMH 190 milyar euro ol-duğu için, Türkiye uyum fonlarından yıllık 7,6 milyar euro destek alabile-cektir. Bununla birlikte Türk ekonomisinin 1990'lı yıllarda yakaladığı hızlı büyüme trendini yakalaması durumunda Türkiye GSMH'sini ikiye katlaya-caktır. Bu durumda yapısal fonlardan alınacak destek de 14 milyar euro'nun üstünde olacaktır³⁷.

İkinci kriter karşılaştırmalı bir tahmin yapılması esasına dayanmaktadır. Burada da gene karşılaştırma yapılacak ülke Polonya'dır. Polonya'nın yapısal fonlardan aldığı destekten hareketle yapılan bir tahmin Türkiye'nin bu çer-çevede yıllık 9,1 milyar euro'luk bir pay alacağını göstermektedir. Bu da Tür-kiye'yi yapısal fonlardan en fazla yararlanan ülke konumuna getirecektir³⁸.

Diğer harcamalar çerçevesindeki tahminler de Türkiye'nin Avrupa Birliği bütçesinden yıllık 1,9 ila 2,8 milyar euro arası bir destek alacağını göster-mektedir. Bu noktada Türkiye'nin Avrupa Birliği bütçesine katkısının ne ka-dar olacağı anlam kazanmaktadır. Bu katkının da 2002 yılı itibariyle 2 mil-yar euro civarında olacağı tahmin edilmiştir³⁹. Türkiye'nin toplam GSMH'ndeki artış göz önünde bulundurulacak olursa bu rakamın 2013 yılı itibariyle 2,5 ila 3,4 milyar euro arası olacağı tahmin edilmektedir. Bu raka-mı, Türk ekonomisindeki kayıt dışılığın azaltılmasıyla doğru orantılı olarak yıllık 5 milyar euro'ya çıkarmak mümkün olacaktır.

Tüm bu kalemler toplandığında ortaya oldukça ürkütücü bir tablo çıkmak-tadır. O da Türkiye'nin Avrupa Birliğine muhtemel üyeliğinin Avrupa Birli-ği bütçesi için yıllık 10 ila 20 milyar euro arası bir yük getireceğidir. Bu nok-tadan bakıldığında Avrupa Birliği yetkililerinin Türkiye'nin üyeliğine neden çok sıcak bakmadıkları gayet açık biçimde anlaşılmaktadır. Zaten Birliğe ye-ni giren 10 ülkenin Avrupa Birliği bütçesine getirdiği yük göz önünde bulun-durulacak olursa Birlik bütçesinin Türkiye'nin getireceği ek yükün altından kalkıp kalkamayacağı meçhuldür.

³⁷ NICOLAS-JEAN BREHON, (dn. 34), s. 2.

³⁸ NICOLAS-JEAN BREHON, (dn. 34), s. 2.

³⁹ NICOLAS-JEAN BREHON, (dn. 34), s. 2.

Bu noktada Türkiye'nin Avrupa Birliğine alınmasının mali açıdan çözülemeyecek sorunlara yol açacağı yorumları yapılmaktadır. Buna ek olarak Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakmayan siyasi grupların bunu seçmenlerine ve kamuoyuna "Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini finanse etmeye hayır" biçiminde takdim etmeleri, durumu tamamen işin içinden çıkılmaz hale getirecektir. Ancak ne olursa olsun bu konu şu ya da bu biçimde Türkiye'yle Avrupa Birliği arasında gündeme gelecektir. O aşamada ancak iki tarafın iyi niyetli bir biçimde sorunu çözmek için sarfedecekleri çaba belirleyici olacaktır.

Sonuç

Çalışmada da yer yer değinildiği gibi Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinde bir paradoks yaşandığı ortadadır. Ancak Türkiye bu paradoksu aşmak ve Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmek için hamle üstüne hamle yapmaktadır. Bu çerçevede ölüm cezasının kaldırılması ve anadilde yayın konusunda ilginç gelişmeler yaşanmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi 7 Mayıs 2004 tarihli Anayasa değişikliğiyle ölüm cezası Anayasadan tamamen çıkarılmıştır. İlk kürtçe yayın devlet televizyonundan 9 Haziran 2004 tarihi itibarıyla yapılmıştır. Aynı gün eski DEP milletvekilleri cezaevinden tahliye edilmişlerdir. İlk kürtçe yayınla eski DEP milletvekillerinin tahliyelerinin aynı güne denk gelmesi aslında Türkiye'nin istediği zaman oldukça demokratik davranabileceğini ve cesur adımlar atabileceğini açıkça göstermektedir. Konunun dış yansımaları daha da ilginçtir. Bu tür açılımlar Avrupa Birliği Komisyonunun Türkiye'ye karşı kozlarının birer birer elinden gittiğini göstermektedir. Aynı biçimde Komisyonun üstünde ısrarla durduğu Ruhban Okulunun yeniden açılmasıyla ilgili çalışmalara başlanmış bulunmaktadır.

Türkiye'nin attığı kararlı adımlar Avrupa Birliği Komisyonunu deyim yerindeyse geri adım atmaya zorlamaktadır. Genişlemeden sorumlu komiser Günter Verheugen'in Türkiye'den Kopenhag siyasi kriterlerini yüzde yüz yerine getirmesini isteyemeyecekleri yönünde yaptığı 27 Mayıs 2004 tarihli beyanat bunun en güzel göstergesidir. Benzer olumlu sinyaller 17-18 Haziran 2004 tarihli Brüksel Zirvesinde de tekrarlanmıştır. Sonuç olarak Avrupa Birliğinin Türkiye'ye hayır demesi gitgide zorlaşmaktadır⁴⁰.

Bununla birlikte şu aşamada Avrupa Birliği henüz Türkiye'yle üyelik müzakerelerine başlanması için kararını vermiş değildir. Bu karar Aralık 2004'te Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından verilecektir. Bu noktada Türkiye'yi biri kötü diğeri iyi olmak üzere iki senaryo beklemektedir.

⁴⁰ Bu yönde bkz, CAN BAYDAROL, "Neden AB? Bir Kısır Döngü Analizi", Panorama, sayı 2, Mart 2004, (<http://www.panoramadergisi.com>), (erişim tarihi 26.05.2004). Ayrıca bkz, NUSRET ÖZGÜL, "2004'te Türkiye'nin AB beklentileri", (<http://www.voanews.com>) (erişim tarihi 26.05.2004).

Kötü senaryoya göre Türkiye'ye Aralık 2004'te tarih verilmeyecek, yeni bir takım bahaneler ileri sürülerek Türkiye bir miktar daha bekleme odasında tutulacaktır. Ancak son gelişmelerden sonra bu senaryonun gerçekleşme ihtimali gittikçe azalmaktadır.

İyi senaryoya göre Aralık 2004'te Türkiye'ye tarih verilecek ve 2005 baharı gibi görüşmelere başlanacaktır. Ancak kanımızca asıl mücadele bundan sonra başlayacaktır. Zira Fransa başta olmak üzere bir çok Avrupa Birliği üyesi ülke, Türkiye'nin üyeliğini 15-20 yıl gibi bir vadede düşünmektedir. Dahası İspanya'yla bile görüşmelerin 8 yıl sürdüğü ileri sürülerek müzakerelerin uzatılması ve zamana yayılması fikrinin alt yapısı hazırlanmaktadır. Ancak görüşmelerin uzamasını bu kadar da sorun etmemek gerekebilir. Zira görüşmelerin zamana yayılması Türkiye'nin gerekli çalışmaları yapabilmesi ve sorunsuz bir biçimde Avrupa Birliğine girmesi açısından faydalı olabilir.

Bununla birlikte buradaki asıl ciddi tehlike görüşmelerin uzadıkça uzaması ve bitmemesidir. Bu durum Prof. Dr. Haluk Kabaalioglu'nun da belirttiği gibi Türkiye'nin önünde ciddi bir tehlike olarak durmaktadır. Belki de Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakmayan çevreler⁴¹, görüşmelerin bitmemesinden fırsat bularak Türkiye'ye imtiyazlı ortaklık teklif etme fırsatını bulacaklardır. Görüşmeler esnasında iş ne kadar kötüye giderse gitsin Türkiye'nin hiçbir zaman kararlılığı kaybetmemesi, ümitsizliğe düşmemesi ve sinir savaşını kazanması gerekmektedir. Dolayısıyla imtiyazlı ortaklık statüsü Türkiye'ye ne kadar gösterişli bir ambalajla takdim edilirse edilsin Türkiye'nin bunu elinin tersiyle itmesi gerekir.

Bu noktada Avrupa Birliğinin her halükarda Balkan ülkelerini Türkiye'den önce kabul etmek gibi bir yaklaşım içinde olduğunu ve örneğin Hırvatistan'la müzakerelerin Türkiye'den önce başlayacağını belirtmek gerekir. İyimser bir yaklaşımla Aralık 2004'te tarih alınır ve Türkiye kararlılıkla müzakereleri yürütür ve işler yolunda giderse Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün de dediği gibi Türkiye 10 yıl içinde Avrupa Birliği üyesi olacaktır.

Bu noktada da Türkiye'nin önünde ciddi bir risk daha bulunmaktadır. O da müzakereler bitse bile katılım antlaşmasının (traité d'adhésion) onaylanması aşamasında problem çıkmasıdır. Katılım antlaşmasının ulusal parlamentolarca onaylanması durumunda pek bir sorun çıkması beklenmemektedir.

⁴¹ Bu noktada Alman hristiyan demokratlar gibi Fransız sağ da imtiyazlı ortaklık konusunu sık sık işlemektedir. Bu konuda bkz, NUSRET ÖZGÜL, "Chirac'ın Partisi de Türkiye için imtiyazlı ortaklıktan sözediyor", (<http://www.voanews.com>) (erişim tarihi 26.05.2004). Bununla birlikte Fransa için son kararın Cumhurbaşkanı Jacques Chirac tarafından verileceği, partisinin bu kararı engellemeyeceği açıkça ifade edilmektedir. Bu konuda bkz, ERIC ZEMOUR, "La Turquie, la Turquie, vous dis-je", Le Figaro, 07.06.2004, (<http://www.lefigaro/cgi/edition>), (erişim tarihi 10.06.2004).

Ancak onay için referanduma gidilmesi durumunda problem çıkma ihtimali oldukça yüksektir. Bu durumda öncelikli strateji, katılım antlaşmasının ulusal meclislerce onaylanmasının sağlanması, daha açık bir ifadeyle katılım antlaşmasının referanduma götürülmemesinin sağlanmasıdır. Bunun için Türkiye'nin oldukça yoğun ve uzun soluklu bir diplomasi atağı yapması gerekmektedir. Ancak katılım antlaşmasının anayasal kurallar gereği mutlaka referanduma götürülmesinin gerekmesi durumunda, Türkiye için anayasal kurallarda değişiklik yapılamayacağına göre Türkiye'nin bu kez o ülkenin kamuoyundaki imajını düzeltmesi için yoğun çaba sarfetmesi gerekecektir.

Son söz olarak şayet Türkiye Avrupa Birliğine girerse bunun Türkiye'nin stratejik konumu nedeniyle ve politik bir kararla olacağını belirtmek gerekir⁴². Türkiye'nin, 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın deyişiyle bu "uzun ince yolu" başarıyla bitirip bitiremeyeceğini ve Avrupa Birliği üyesi olup olmayacağını zaman bize gösterecektir.

⁴² Bu yönde bkz, ARNAUD LEPARMENTIER, "Le grand débat européen sur la Turquie n'a pas vraiment eu lieu", Le Monde, 09.06.2004 (<http://www.lemonde.fr/web>), (erişim tarihi 10.06.2004).